

УДК 332.33

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V44\(2024\)-32](https://doi.org/10.31521/modecon.V44(2024)-32)

Христенко О. А., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємств, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0003-0431-5328

e-mail: olhakhrystenko@gmail.com

Минів Р. М. кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, Україна

ORCID: 0000-0002-7673-0283

e-mail: muniv@ukr.net

Кучеренко В. І., аспірант, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0009-0002-4218-9457

e-mail: kslkrom84@gmail.com

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні і практичні аспекти поняття ефективності використання земельного потенціалу. З'ясовано сутність категорії «ефект» і «ефективність». Ефект визначається як результат будь-яких дій, а ефективність - як результативність використання ресурсів на одиницю продукції. Ефективність і результативність - це різні концепції. Проведений аналіз робіт вітчизняних науковців надав змогу виокремити різні аспекти ефективності, такі як технічна, витратна, економічна, технологічна, соціальна, екологічна тощо. Ефективне використання земельного потенціалу передбачає раціональне використання наявних ресурсів підприємства для досягнення максимального результату з мінімальними витратами, з урахуванням екологічних аспектів. Встановлено, що на відміну від сільськогосподарських підприємств у Центральній та Західній Європі, вітчизняні підприємства неефективно використовують наявні земельні ресурси, що призводить до зменшення урожайності і погіршення якості ґрунтів.

Ключові слова: ефективність, земельний потенціал, земля, ефект, використання ресурсів, раціональне землекористування.

Olha Khrystenko, PhD (Economics), Associate Professor of the Department of business economics, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolaiv, Ukraine

Roman Myniv, PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of Management Department, Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Lviv, Ukraine

Vitaly Kucherenko, PhD student economics, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolaiv, Ukraine

Effective Use of Land Potential: Theoretical and Practical Aspects

Abstract. Introduction. The article examines the theoretical and practical aspects of the effective use of land potential, explains the differences between the terms "effectiveness" and "efficiency", the nuances of their meaning and application.

Purpose. The purpose of the article is to study the theoretical and practical aspects of the effectiveness of the use of land potential.

Results. It is established that effective land use involves balanced, scientifically based, planned use of land resources with maximum benefits and minimum costs. The term "effect" is understood as the result of various actions or measures, such as increased yield or productivity in agricultural settings, "efficiency" has a more detailed approach, representing the efficiency achieved per unit of resources used in the process.

The analysis of the works of national scientists makes it possible to distinguish various aspects of efficiency, such as technical, cost, economic, technological, social, environmental, etc. Effective land management requires a holistic approach that brings together different perspectives, knowledge and experience to create synergies for sustainable agricultural practices.

It was found that the relatively low efficiency of using available land resources in comparison with agricultural enterprises of Central and Western Europe leads to the lack of potential profit of agricultural enterprises of Ukraine and requires the attraction of additional amounts of credit funds to finance current operational activities.

Conclusions. The conducted research provides information on various aspects and types of efficiency of agricultural land use. "Effect" is considered as the result of any actions or measures. "Efficiency", on the other hand, is defined as effectiveness, i.e. the result obtained per unit of resources used. Thus, efficiency measures how effectively resources are used in production.

Keywords: efficiency, land potential, land, effect, use of resources, rational land use.

¹Стаття надійшла до редакції: 02.04.2024

Received: 02 April 2024

JEL Classification: O13; Q15.

Постановка проблеми. Незалежно від політичної структури та соціально-економічної організації країни, земельний потенціал має вирішальне значення для зростання її продуктивних сил. Чорноземні ґрунти України відрізняються високою родючістю, але безвідповідальне використання земельних ресурсів призводить до того, що українські чорноземи втрачають свої властивості, що, у свою чергу, призводить до зниження результативності діяльності аграрних підприємств. Відсутність ефективної системи використання земельного потенціалу негативно впливає на економіку країни і без вирішення цього питання, аграрний сектор не може розвиватися далі.

Результативність аграрного виробництва має значний вплив на ефективність використання земельного потенціалу, але це не повинно відбуватись за рахунок погіршення стану земельних ресурсів, які використовуються як основний засіб сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ефективність використання земельних ресурсів досліджували Андрійчук В. Г., Колесниченко Ю. Ю., Трофименко Н. В., Федоров С., Клименко А., Саблук П., Дем'яненко С., та інші. Але дослідження ефективності використання земельного потенціалу фермерських господарств і розвитку оптимальних високотехнологічних ресурсів потребує додаткових досліджень.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів ефективності використання земельного потенціалу.

Основні результати дослідження. Раціональне використання земельного потенціалу є запорукою сталого розвитку економіки, особливо у сфері сільського господарства. Оскільки глобальний попит на виробництво харчових продуктів зростає, першорядним стає забезпечення ефективного та розумного використання землі, узгоджуючи фінансові цілі виробників із забезпеченням збереження навколишнього середовища.

Основною метою раціонального використання земельних ресурсів є досягнення максимальної врожайності та продуктивності оброблюваних земель. Це передбачає використання передових методів обробки ґрунтів, використання сучасних технологій та впровадження інноваційних стратегій для оптимізації врожаю без шкоди для довгострокового здоров'я ґрунту. Раціональне використання виходить за межі простої продуктивності й охоплює економічну ефективність.

У сфері наукового дослідження та економічного аналізу терміни «ефект» і «ефективність» відіграють ключову роль в оцінці результатів і використання ресурсів, пов'язаних із певними діями та заходами.

Розповсюджене трактування «ефективного використання землі» передусім орієнтувалося на максимізацію продуктивності сільського господарства.

Однак динаміка сучасних ринків у поєднанні з необхідністю сталого розвитку спровокувала помітну еволюцію цієї концептуальної основи.

Термін «ефект» відноситься до результату, що виникає в результаті певної дії або набору заходів. Ефект – результат, наслідок будь-яких дій [1]. Ефект створює абсолютний показник результату будь-якої дії чи діяльності [2] Для сільського господарства, ефект визначається у вигляді збільшення врожайності, підвищення продуктивності або досягнення заздалегідь визначених цілей. Його зображають у підвищенні врожайності, прирості продуктивності худоби [3] Розуміння ефекту є основоположним для оцінки успіху чи впливу реалізованих стратегій. Ефект від заходів може бути як позитивним, так і негативним. Ефект базується на ефективності, але це різні поняття.

У сучасному трактуванні ефективність є синонімом економічної доцільності та прибутковості. Ефективність створює відносний показник результативності і може бути тільки позитивною величиною [4]. Основним критерієм ефективності є економічно вигідне використання земельних ресурсів. Це передбачає забезпечення того, щоб сільськогосподарська діяльність приносила прибутки, які виправдовують понесені витрати, тим самим сприяючи загальній економічній стабільності землекористування. Поняття ефективності та результативності нетотожні. Результативність – це рівень досягнення запланованого результату [5].

Навпаки, «ефективність» виходить за межі сфери результатів, інкапсулюючи ефективність, досягнуту щодо інвестованих ресурсів. Таким чином, це міра того, наскільки розумно та продуктивно використовуються ресурси в процесі. Ефективність має першорядне значення для оптимізації розподілу ресурсів і забезпечення отримання максимальної вигоди від наявних ресурсів.

Відношення між «ефектом» і «ефективністю» є симбіотичним. У той час як «ефект» кількісно визначає відчутні результати зусиль, «ефективність» ретельно перевіряє економічну ефективність досягнення цих результатів. Наприклад, у сільському господарстві високий урожай (ефект) може вважатися неефективним, якщо він потребує надмірного використання ресурсів.

Встановлення показників як для «ефекту», так і для «ефективності» має вирішальне значення для значущої оцінки. Метрики для «ефекту» можуть включати кількісні показники, такі як збільшення результату або досягнуті цілі. З іншого боку, показники «ефективності» охоплюють співвідношення та індекси, які з'ясовують зв'язок між результатами та витраченими ресурсами.

В свою чергу термін «результативність» визначає, наскільки успішно виконуються заплановані цілі. Це може бути виміряно, наприклад, у відсотках виконання плану. В той час як «ефективність» показує

наскільки добре використовуються ресурси для досягнення результатів, і вимірюється у відносних показниках. Дослідники при визначенні суті ефективності акцентують увагу на двох напрямках:

одні пов'язують її з результативністю [4], інші з відношенням кінцевого ефекту до витрат ресурсів (табл. 1).

Таблиця 1. Теоретичні аспекти ефективності використання земельних ресурсів

Автори	Визначення
Андрійчук В. Колесниченко Ю. [6]	Це результативність, що забезпечується природною родючістю, розташуванням до ринків збуту, кліматом, рельєфом, конфігурацією, придбанням ресурсів
Добровольська Н. [7]	Це результативність, що базується на інтенсивності використання сільськогосподарських угідь
Трофименко Н. [8]	Це ефективність яка залежить від фізико-хімічних і біологічних властивостей, а також вмісту поживних речовин, кислотності, аеробності та інше, але не приймає до уваги показники економічної ефективності
Чернецька О. [9]	Це результат, отриманий завдяки наявному рівню та структурі витрат під час виробництва продукції
Гуторов О. [10]	Це результативність від вкладення коштів (інвестицій) у ресурси
Краснолуцький О. Шевченко О. [11]	Це ефективність, що забезпечується екологічною стабільністю території та впливу антропогенного навантаження на земельні ресурси
Черевко Г. Іваницька Г. [12]	Це сукупність використання трудових ресурсів, матеріально-технічної бази, технології та організації виробництва, і способів збуту продукції, взаємодія яких впливає на витрати виробництва
Гаража О. [13]	Це результативність, що базується на впровадженні більшої механізації, технологічних інновацій та ефективніших систем управління

Джерело: складено автором

Забезпечення відновлення природної родючості ґрунту та використання земельних ресурсів таким чином, щоб максимізувати їхню продуктивність, зберігаючи при цьому високий рівень екологічності як ресурсів, так і навколишнього середовища в цілому, а також взаємовідносини між людьми в процесі реалізації технологічних процесів виробництва, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції це і буде ефективним використанням земельних ресурсів.

На відміну від історичного наголосу виключно на продуктивності, сучасна інтерпретація підкреслює необхідність збереження якості землі. Ефективність тепер вимірюється не лише продуктивністю, але й здатністю підтримувати здоров'я землі в довгостроковій перспективі. Практика, яка призводить до деградації ґрунту або екологічної шкоди, вважається суперечною ефективному використанню землі.

Аналіз останніх даних свідчить, що Україна відстає від світових лідерів за низкою економічних показників, пов'язаних з використанням сільськогосподарських земель. Особливо це стосується врожайності сільськогосподарських культур [14]. З іншого боку, Україна є лідером у світі за деякими категоріями виробництва рослинницької продукції на людину, вказуючи на те, що земля переважно використовується для сільськогосподарських потреб. Водночас, у європейських регіонах із ґрунтом по якості дотичним

до українського, урожайність основних культур у 4 рази вища і з часом залишається незмінною. Це є результатом дотримання встановлених екологічних і технологічних вимог, а також раціональної культури землеробства. Тому в Україні спостерігається висока землемісткість [15] сільського господарства, яка в середньому у 8 разів перевищує аналогічний показник у країнах Євросоюзу [14]. Згідно досліджень інституту економіки природних ресурсів та екології землекористування, українські аграрії більшість прибутків (79 %) одержують за рахунок природної родючості землі, а решту 21% – як результат впровадження технологій [16].

Ефективне управління земельними ресурсами потребує цілісного підходу, який об'єднує різноманітні точки зору, знання та досвід для створення синергії для сталої сільськогосподарської практики.

Збереження природних ресурсів, зокрема ґрунту, є ключовим аспектом раціонального використання земельних ресурсів. Здоров'я ґрунту є фундаментальним для сталої продуктивності сільського господарства. У прагненні до раціонального землекористування першочергове значення мають екологічні міркування. Сільськогосподарська діяльність повинна проводитися таким чином, щоб пом'якшити негативний вплив на навколишнє середовище. Це передбачає мінімізацію використання шкідливих агрохімікатів, впровадження екологічно чистих методів ведення сільського господарства та

збереження біорізноманіття в сільськогосподарських ландшафтах.

Також інтеграція передових технологій відіграє ключову роль у досягненні раціонального використання земельних ресурсів. Точне землеробство, прийняття рішень на основі даних і використання технологій розумного землеробства сприяють оптимізованому розподілу ресурсів, зменшенню відходів і підвищенню загальної ефективності.

Сучасні дослідники виділяють такі основні заходи для підвищення ефективності використання земельного потенціалу аграрних підприємств: поліпшення якості наявних ґрунтів; максимальне збереження фонду продуктивних сільськогосподарських угідь; рекультивация земель; введення відповідних сівозмін; проведення ґрунтозахисних заходів; удосконалення механізму відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва при вилученні земель для несільськогосподарських потреб тощо.

Якщо врахувати особливості регіонального сільськогосподарського виробництва, а також економічні та правові аспекти землеустрою, то ці заходи підвищення ефективності землекористування можуть бути успішно впроваджені. Від реалізації зазначених заходів залежить успішність аграрного бізнесу, підвищення добробуту населення, зміцнення національної економіки.

Ефективне використання земельних ресурсів є імперативом вирішення глобальних проблем продовольчої безпеки та екологічної стійкості. Збільшенням ефективності земельного потенціалу та збереженням природних ресурсів аграрні виробники

роблять позитивний вклад в розвиток економіки країни.

В інтересах держави доцільно підвищити ефективність використання земель сільськогосподарського призначення. Вона повинна управляти процесами використання земельного потенціалу з метою збереження і поліпшення стану землі, її цільового використання, створення засад для здійснення розширеного відтворення та інтенсифікації. Проте залежно від організаційно-виробничих форм землеустрою показники ефективності також можуть відрізнятися.

Висновки. Відповідно до поставленої мети проведене дослідження показало, що ефективність використання земельного потенціалу є складним і багатоаспектним економічним поняттям, яке включає в себе технічний, вартісний, економічний, технологічний, соціальний та екологічний аспекти.

Аналіз праць науковців дозволив уточнити поняття ефективності і ефект, та простежити зміни які відбулися у поглядах на ці терміни серед дослідників. Термін "ефект" ми розуміємо як результат будь-яких дій, тоді як "ефективність" визначається як результативність використання ресурсів на одиницю продукції. Тлумачення ефективного використання земельного потенціалу в сучасних умовах пройшло еволюцію і тепер воно розглядається як економічно доцільне та прибуткове використання земельної ділянки без погіршення її якісних та екологічних характеристик.

Отже, проведений аналіз є підґрунтям розуміння сучасних підходів до визначення ефективності землекористування і його впливу на забезпечення сталого розвитку країни.

Література:

1. Назаренко І. Економічний зміст ефективності діяльності підприємств. *Галицький економічний вісник*. № 3 (76) 2022 С. 15-22. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.03
2. Хоменко І., Волинець Л., Горобінська І. Організаційно-економічний механізм функціонування і розвитку підприємств. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 1. С.86-92. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-1-11>.
3. Мацибора В.І., Збарський В.К., Економіка сільського господарства. Навч. посібник. 3-тє вид. Реком. МОНУ Нац. ун-т біоресурсів та природокористування України. - 3-тє вид., стереотип. Київ: Каравела, 2018. 311 с.
4. Яценко О., Романюк О. Економічні та соціальні аспекти оцінки ефективності. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18(6). С. 237–238.
5. Системи управління якістю. Основні положення та словник. Вимоги: ДСТУ ISO 9001-2001. К. Держстандарт України. 2001. 24 с.
6. Колесниченко Ю. Ю. Андрійчук В. Г.. Основи наукових досліджень в агробізнесі: навчальний посібник. Київ. 2018. 491 с.
7. Добровольська Н. До питання визначення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів у землеробстві. Регіон – 2013: стратегія оптимального розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (7–8 листопада 2013 р.) / за ред. В. Бакіров. Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 407–409
8. Трофименко Н. В. Стан та ефективність використання сільськогосподарських земель землевласниками та землекористувачами. *Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету*. 2015. № 2(51). Т. 2. С. 12–20
9. Чернецька О. Методичні підходи до визначення ефективності витрат сільськогосподарських підприємств в управлінському обліку. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2011. Вип. 7(1). С. 188–195. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7\(1\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7(1)_35).
10. Гуторов О. Оцінка земельних ресурсів та ефективності інвестицій : монографія. Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Х., 2006. 368 с.
11. Краснолуцький О.В. Шевченко О. В. Еколого-економічний стан і способи сучасного сільськогосподарського землекористування. *Вісник аграрної науки*. 2018. № 3 (780). С. 68–74.
12. Черевко Г., Іваницька Г. АПК: оцінка реформування та перспективи розвитку. *Вісник аграрної науки*. 2001. № 14(1). С. 14–19.
13. Гаража О. П. Види та показники ефективності використання сільськогосподарських угідь в управлінні земельними ресурсами України. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 52–60. URL: www.economyandsociety.in.ua

14. Паляничко Н. І. Аналіз стану та ефективності використання земельних ресурсів в Україні. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 1. С. 128–132.
15. Надвиничний, С. А. Методологія дослідження економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. *Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет*. редкол.: О. В. Ярошчук (голов. ред.) та ін. Тернопіль. 2016. Том 25. № 2. С. 115–121. ISSN 1993-0259.
16. Матвеев П. Закономірності раціонального відтворення ресурсного потенціалу, як умова ефективного функціонування аграрного підприємства. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2019. 4 (82). С. 52-57. URL: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.4.10>.

References:

1. Nazarenko I. (2022) The economic content of the efficiency of enterprises. *Galician Economic Herald*. No. 3 (76) 15-22. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.03.
2. Khomenko, I., Volynets, L., & Horobinska, I. (2023). Organizational and economic mechanism of functioning and development of enterprises. *Kyiv Economic Scientific Journal*, (1), 86-92. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-1-11>.
3. Matsyhora V., Zbarskyi V., (2018) Economics of agriculture. Education manual. 3rd edition. *National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine*. Kyiv: Caravela.
4. Yashchenko O. Romanyuk O. (2008) Economic and social aspects of efficiency evaluation. *Scientific Bulletin of National Technical University of Ukraine*. Issue 18(6). 237–238.
5. Quality management systems. Requirements: DSTU ISO 9001-2001. K.: Derzhstandard of Ukraine, 2001.
6. Andriichuk V.H. (2006) *Effectiveness of agricultural enterprises: theory, methodology, analysis*. K.
7. Dobrovolska N. (2013) To the question of determining the ecological and economic efficiency of the use of land resources in agriculture. *Region - 2013: strategy of optimal development: materials of the International Scientific and Practical Conference* (November 7-8, 2013) / edited by V. Bakirov. Kh. 407–409
8. Trofymenko N. V. (2015) State and efficiency of agricultural land use by landowners and land users. *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho ahroekolohichnoho universytetu*. No 2(51). Т. 2. 12–20.
9. Chernetska O. (2011) Methodical approaches to determining the efficiency of agricultural enterprises in management accounting. *Actual problems of the development of the economy of the region*. Issue 7(1). 188–195. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7\(1\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7(1)_35)
10. Gutorov O. (2006) *Evaluation of land resources and efficiency of investments: monograph*. Hark. national agrarian University named after V.V. Dokuchaeva. Kh.
11. Krasnolutskyi O. V., Shevchenko O. V. (2018) Ecological and economic condition and methods of modern agricultural land use. *Visnyk ahrranoi nauky*. No 3 (780). 68–74.
12. Cherevko G. Ivanytska G. (2001) Agricultural sector: assessment of reform and development prospects. *Visnyk ahrranoi nauky*. No. 14(1). 14–19.
13. Harazha O.P. (2016) Types and indicators of the effectiveness of agricultural land use in the management of land resources of Ukraine. *Ekonomika ta suspilstvo*. Issue. 3. 52-60. URL: www.economyandsociety.in.ua.
14. Palianychko N.I. (2016) Analysis of the state and efficiency of land resource use in Ukraine. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*. No 1. 128-132.
15. Nadvynychnyi, S.A. (2016) Methodology for the study of the economic efficiency of agricultural production. *Ekonomichnyi analiz: zb. nauk. Prats*. Ternopil'skyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet. (O. V. Yaroshchuk Ed.). Ternopil. Issue 25. No 2. 115-121.
16. Matveev, P. (2019) Regularities of rational reproduction of resource potential as a condition for effective functioning of an agrarian enterprise. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*, No. 4 (82), 52-57. URL: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.4.10>.

